

MINTAQA SANOAT SALOHIYATINI OSHIRISHNING IQTISODIY
MOHIYATI HAMDA HUDUDIY TARAQQIYOTDAGI O'RNI

Qarshi davlat universiteti

Mustaqil tadqiqotchisi

Srajidinova Nodira Shavkatovna

nodirasrajiddinova@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisda mintaqa sanoat salohiyatini oshirishning iqtisodiy mohiyati hamda uning hududiy taraqqiyotdagi o'rni tahlil qilingan. Hududlarning sanoat salohiyatidan samarali foydalanish, ishlab chiqarish infratuzilmasini rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali iqtisodiy o'sishni ta'minlash masalalari yoritilgan. Shuningdek, sanoat tarmoqlarining hududiy ixtisoslashuvi, ishlab chiqarish quvvatlarini modernizatsiya qilish va sanoat klasterlarini rivojlantirishning iqtisodiy samaradorligi asoslab berilgan. Tadqiqot natijalarida sanoat salohiyatini oshirish hududlarning raqobatbardoshligini kuchaytirish, yangi ish o'rinlari yaratish, eksport imkoniyatlarini kengaytirish hamda aholi farovonligini oshirishning muhim omili ekanligi ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: sanoat salohiyati, hududiy taraqqiyot, mintaqaviy iqtisodiyot, sanoat infratuzilmasi, investitsiyalar, innovatsion texnologiyalar, sanoat klasterlari, modernizatsiya, iqtisodiy o'sish, raqobatbardoshlik.

Investitsiya resurslari mintaqa sanoatining texnik-texnologik bazasini mustahkamlash, innovatsion faoliyatni kengaytirish hamda raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishni yo'lga qo'yishning asosiy moliyaviy manbai sifatida namoyon bo'ladi. Shu jihatdan, investitsiya faoliyatini moliyaviy

qo'llab-quvvatlash masalasi hududiy sanoat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

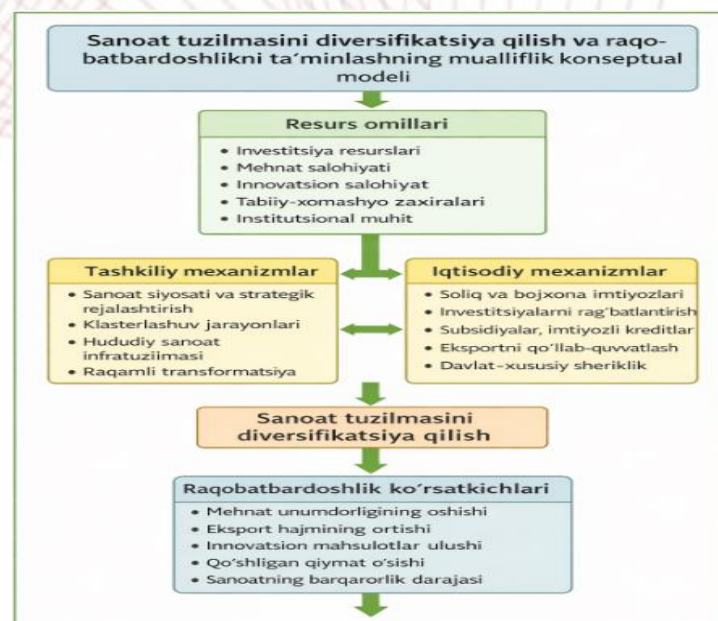
Iqtisodiy adabiyotlarda "investitsiya faoliyatini moliyaviy qo'llab-quvvatlash" kategoriyasining mazmuni bo'yicha yagona konseptual yondashuv shakllanmagan. Mazkur tushuncha iqtisodiy rivojlanish bosqichi, bozor talablari, institutsional muhit va vaqt omiliga bog'liq holda turlicha talqin qilinadi. Zamonaviy sharoitda mintaqa sanoatining investitsiya resurslariga, xususan, jalb etilgan (tashqi) investitsiyalarga bo'lgan ehtiyoji yuqori darajada saqlanib qolmoqda. Bu esa investitsiya jarayonlarini tizimli moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini ilmiy asoslash zaruratini yuzaga keltiradi.

Shu munosabat bilan "investitsiya faoliyatini moliyaviy qo'llab-quvvatlash" kategoriyasini aniqlashtirish muhim ilmiy vazifa sifatida namoyon bo'ladi. Xususan, iqtisodchi olimlar L. Gitman va M. Jonk investitsiya kategoriyasini tahlil qilib, investitsiyani kapitalni taqsimlash usuli sifatida talqin etadilar hamda u kapital miqdorining saqlanishi yoki o'sishini ta'minlashi lozimligini ta'kidlaydilar. Ushbu yondashuv investitsiyaning asosiy maqsadi - iqtisodiy qiymat yaratish va kapitalning ko'payishini ta'minlashdan iborat ekanligini ko'rsatadi.

"Investitsiya" kategoriyasi ko'p qirrali iqtisodiy tushuncha bo'lib, uning mazmuni investitsiya obyekti (asosiy kapital, aylanma mablag'lar, innovatsion loyihalar, infratuzilma va boshqalar) hamda qo'yilma maqsadlariga bog'liq ravishda shakllanadi. Mintaqa sanoati nuqtayi nazaridan investitsiya - bu ishlab chiqarish salohiyatini kengaytirish, tarkibiy diversifikatsiyani amalga oshirish va hududning sanoat raqobatbardoshligini oshirishga yo'naltirilgan kapital qo'yilmalar majmui sifatida namoyon bo'ladi. Demak, investitsiya faoliyatini moliyaviy qo'llab-quvvatlash mintaqa sanoatida investitsiya jarayonlarini rag'batlantirish, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, risklarni kamaytirish hamda investitsiyalarning samaradorligini oshirishga qaratilgan tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar tizimi sifatida talqin etilishi maqsadga

muvofigdir. Mazkur yondashuv mintqa sanoatining barqaror o'sishi, texnologik yangilanishi va global raqobat muhitida mustahkam pozitsiyani egallashiga xizmat qiladi. Sanoatni tarkibiy jihatdan diversifikatsiya qilish va uning raqobatbardoshligini oshirish jarayoni ma'lum ilmiy asoslangan tamoyillarga tayangan holda amalga oshirilishi lozim. Mazkur tamoyillar tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarning samarali ishlashini ta'minlaydi hamda hududiy sanoat siyosatining izchil amalga oshirilishiga xizmat qiladi. 1.2.2-rasm

1.2.2-rasm. Sanoat tuzilmasini diversifikatsiya qilish va raqobatbardoshlikni ta'minlashning mualliflik konseptual modeli

Mazkur rasmda sanoat tuzilmasini diversifikatsiya qilish va uning raqobatbardoshligini ta'minlashning mualliflik konseptual modeli tizimli yondashuv asosida ifodalangan. Model besh o'zaro bog'liq blokdan iborat bo'lib, ular o'rtasidagi funksional bog'liqlik sanoatni tarkibiy modernizatsiya qilish mexanizmini tushuntirib beradi.

Birinchi blok - **resurs omillari** bo'lib, investitsiya resurslari, mehnat salohiyati, innovatsion imkoniyatlar, tabiiy-xomashyo bazasi va institutsional muhitni o'z ichiga oladi. Ushbu omillar sanoat tarkibiy o'zgarishlarining boshlang'ich shartlarini belgilaydi.

Ikkinchi va uchinchi bloklar - **tashkiliy hamda iqtisodiy mexanizmlar** bo'lib, ular o'zaro integratsiyada faoliyat yuritadi. Tashkiliy mexanizmlar sanoat siyosati, klasterlashuv, infratuzilma va raqamli transformatsiyani qamrab olsa, iqtisodiy mexanizmlar soliq preferensiyalari, investitsiyalarni rag'batlantirish, subsidiyalar va eksportni qo'llab-quvvatlash choralari o'z ichiga oladi. Ushbu ikki mexanizm diversifikatsiya jarayonining institutsional va moliyaviy asosini yaratadi.

To'rtinchi blok - **sanoat tuzilmasini diversifikatsiya qilish jarayoni** bo'lib, unda yuqori qo'shilgan qiymatli ishlab chiqarishga o'tish, texnologik modernizatsiya va mahsulot nomenklaturasini kengaytirish amalga oshiriladi.

Beshinchi blok - **raqobatbardoshlik ko'rsatkichlari** bo'lib, mehnat unumdorligi oshishi, eksport hajmining ortishi, innovatsion mahsulotlar ulushi ko'payishi, qo'shilgan qiymat o'sishi va sanoat barqarorligi darajasi kabi natijaviy indikatorlar orqali model samaradorligi baholanadi. Shunday qilib, model sanoat diversifikatsiyasi va raqobatbardoshlik o'rtasidagi sabab-oqibat bog'liqligini tizimli ravishda asoslab beradi hamda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarning integratsiyalashgan ta'sirini ko'rsatadi.

Sanoat tuzilmasini diversifikatsiya qilish - bu sanoat ishlab chiqarishining tarmoq, mahsulot va texnologik tarkibini kengaytirish hamda takomillashtirish orqali iqtisodiyotning barqarorligi va raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan tarkibiy o'zgarishlar jarayonidir. Mazkur jarayon sanoatning bir yoqlama (xomashyo yo'nalishidagi) rivojlanish modelidan yuqori qo'shilgan qiymat yaratishga asoslangan innovatsion modelga o'tishini anglatadi. Diversifikatsiya iqtisodiy kategoriya sifatida quyidagi jihatlar bilan tavsiflanadi:

- ishlab chiqarish nomenklaturasining kengayishi;
- yangi sanoat yo'nalishlarining shakllanishi;
- texnologik modernizatsiya;
- tarmoqlararo integratsiyaning kuchayishi;

- eksport tarkibining murakkablashuvi.

Diversifikatsiyaning zarurati zamonaviy globallashuv sharoitida sanoat tarkibining cheklanganligi iqtisodiy risklarni kuchaytiradi va xomashyo narxlarining o'zgaruvchanligi, tashqi talabning pasayishi yoki geoiqtisodiy beqarorlik sanoatning bir yoqlama rivojlangan hududlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa va takliflar: Shu bois sanoat diversifikatsiyasida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash, tashqi shoklarga bardoshlilikni oshirish, barqaror iqtisodiy o'sishga zamin yaratish va hududiy sanoat salohiyatini kengaytirish ahamiyatlidir. Diversifikatsiyaning asosiy yo'nalishlari sanoat tuzilmasini diversifikatsiya qilish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Glazyev S. *Teoriya dolgosrochnogo tekhnologicheskogo razvitiya*. – Moskva, 1993.
2. Yasin E. *Modernizatsiya i ekonomicheskij rost*. – Moskva, 2011.
3. Abdurahmonov Q. *Mehnat iqtisodiyoti*. – Toshkent, 2019.
4. Shodmonov Sh. *Milliy iqtisodiyot nazariyasi*. – Toshkent, 2018.
5. Vahobov A. *Investitsiyalar va iqtisodiy o'sish*. – Toshkent, 2020¹
O'zbekiston Respublikasi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni, O'RQ–404-son, 13.04.2016 y.
6. O'zbekiston Respublikasi "Audit faoliyati to'g'risida"gi Qonuni, O'RQ–677-son, 25.02.2021 y.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 24.02.2020 yildagi PF–4611-son Farmoni.